

Ortaöğretim Öğrencilerinin Madde Bağımlılığı İle İlgili Farkındalık ve Bilgi Düzeylerinin İncelenmesi

The Examination of Secondary School Students' Awareness and Knowledge Levels about Substance Addiction

Esra Özay Köse¹, Şeyda Gül², Bülent Keskin³

ÖZET

Amaç: Bu çalışmanın amacı gençler arasında yaygın bir şekilde kullanılan bağımlılık yapıcı maddeler hakkında orta öğretim öğrencilerinin bilgi ve farkındalık düzeylerini araştırmak ve aralarında bir ilişki olup olmadığına bakmaktır.

Yöntem: Tarama yönteminin kullanıldığı bu çalışma, Erzincan ilindeki bir lisenin biyoloji dersi kapsamında 9-12. sınıfta öğrenim gören toplam 338 öğrenci ile yürütülmüştür. Veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından hazırlanan Madde Bağımlılığı Farkındalık Ölçeği (MBFÖ) ve Madde Bağımlılığı Bilgi Testi (MBBT) kullanılmıştır. Elde edilen verilerin SPSS 16.0 paket programı yardımıyla ortalama, standart sapma ve toplam değerlerine bakılmıştır. Aralarındaki ilişki için korelasyon testi yapılmıştır.

Bulgular: Elde edilen bulgulara göre, öğrencilerin madde bağımlılığı farkındalık düzeylerinin yüksek, bilgi düzeylerinin ise orta düzeyde olduğu bulunmuştur. Madde bağımlılığı farkındalık ve bilgi düzeyi arasında pozitif ancak zayıf bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç: Biyoloji derslerinde sistemlerin sağlığı konularında uyuşturucu maddelerin sistem ve organlara etkisine değinilmesi gerekmektedir. Madde bağımlılığı ile ilgili durum tespit çalışmalarının yanında öğrencilerin bu konuda iyileştirmelerine yönelik çalışmaların yapılması tavsiye edilebilir.

Anahtar Kelimeler: Madde Bağımlılığı, farkındalık, bilgi, korelasyon.

ABSTRACT

Objective: The aim of this study is to determine the secondary school students' awareness and knowledge levels about addictive substances that widely used among adolescents, and also examine the correlation between these two variables.

Method: The study was survey method. The study was implemented under biology course with total of 338 students who attended to 9-12th grade from secondary school in Erzincan. The data collection tools were Substance Addiction Knowledge Test (SAKT) that developed by the researchers and Substance Addiction Awareness Scale (SAAS). The data were analyzed with mean score, standard deviation and total score values by using SPSS 16.0 program. And also, Pearson correlation was used to determine the relationship between the variables.

Results: The findings indicated that the students had high score for substance addiction awareness levels, but their knowledge levels were in intermediate level. A positive but weak correlation was determined between substance addiction awareness and knowledge level.

Conclusion: The effect of narcotics on system and organs should be touched upon during teaching of health issues of system in biology courses. In addition to the situation determination studies about substance addiction, the studies should be done for the improvement of the students in this subject.

Key Words: Substance addiction, awareness, knowledge, correlation.

¹ Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, K.K.Eğitim Fak., Biyoloji Eğitimi A.D.

² Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, K.K.Eğitim Fak., Biyoloji Eğitimi A.D.

³ Dr., Erzincan, Ertuğrulgazi Anadolu Lisesi

Address reprint requests to:
Esra Özay, Atatürk Üniversitesi,
K.K.Eğitim Fak., Biyoloji Eğitimi
A.D. Erzurum - TURKEY

E-mail address:
esraozay@atauni.edu.tr

Date of submission:
October 3, 2016

Date of acceptance:
November 19, 2016

GİRİŞ

İnsanoğlunun, bazı maddelerin kendi ruhsal durumunu değiştirdiğini ve geçici de olsa daha farklı hissetmesini sağladığını fark ettiği günden bu yana, madde bağımlılığı önemli bir biyopsikososyal sorun olarak ortaya çıkmıştır (1). Madde bağımlılığı, bireyin fiziksel, biyolojik ve ruhsal işlevleri üzerinde sorun yaratarak, bireyin dengesini ve düzenini bozan davranışlar bütünü şeklinde tanımlanabilir (2, 3). Bununla beraber madde ise, kötüye kullanım ve bağımlılığa yol açabilecek, değişik yollarla alınabilen duygudurum, algılama, biliş ve diğer beyin işlevlerinde bir değişiklik yaratan her türlü kimyasal madde şeklinde tanımlanabilir. Bunlar esrar, eroin, kokain gibi reçete ile verilemeyen, yasadışı maddeler olabileceği gibi, amfetaminler, benzodiazepinler, diğer sedatif, hipnotik ilaçlar gibi yasal düzenlemeler çerçevesinde reçete ile verilebilen ilaçlar ya da yasal denetimlere tabi olmayan veya satışlarında kısmi yasal düzenlemeler olan uçucular, tütün (nikotin), kahve (kafein) ve alkol (ethanol) gibi maddelerdir (4).

Son zamanlarda, günlük yaşantımızda sıklıkla adını duymaya başladığımız madde bağımlılığı-ki özellikle sentetik kannabinoidlerden Bonzai olarak adlandırılan maddenin kullanımının yaygınlaşması (5), Türkiye’de ve dünyada artış gösteren bir sorun haline gelmiştir. Buna paralel olarak, madde bağımlılarının sayısı giderek artmakta ve yaş ortalamaları da düşmektedir (6). Bu konu ile ilgili olarak Meclis Araştırma Kurumu Raporu (7) ve yapılan çalışmalar, bu sorunun ruhsal ve toplumsal etkenler, kentleşme, sanayileşme, göç ve eğitim durumundan etkilendiğini ileri sürmektedir. Bunun yanında cinsiyet, yaş, sosyo-ekonomik yapı, gencin arkadaş çevresi, popülerlik, okul sonrası vakit geçirilen yerler, okul etkisi, ailede madde kullanımı, suç gibi kavramlar ile madde kullanım problemini açıklayıcı çeşitli çalışmalara da rastlanmaktadır (8).

Madde kullanımı ve bağımlılığı konusunda özellikle ortaöğretim çağındaki ergenler önemli bir risk grubu olarak düşünülebilir. Zira bu süreçte gençler kimlerle daha fazla vakit geçiriyorsa bulunduğu grubun

davranışlarından etkilenmektedir. Ergenlik sürecindeki arkadaş etkisinin, yetişkin kontrolü içerisinde gerçekleştirilmediği takdirde madde kullanım riskini artırdığı saptanmıştır (9).

Madde kullanımının birçok bireysel ve toplumsal soruna neden olduğu ve aynı zamanda yine toplumdaki soruna bağlı olarak yaygınlaştığı göz önüne alınacak olursa, bu alanda alınacak önlemlerin çok boyutlu ve birçok alanı içermesi gerektiği ortaya çıkmaktadır (10). Bu durumda toplumları tıbbi, ekonomik, hukuksal, toplumsal ve eğitimsel yönlerden geliştirmek gerekmektedir (11). Özellikle risk grubu altında bulunan gençleri bu konuda bilgilendirmek ve madde bağımlılığına karşı farkındalık oluşturup madde bağımlılığını önlemede okullar en uygun yerlerden biri olarak seçilebilir. Bu açıdan bakıldığında, madde bağımlılığına yönelik bilgi düzeyi ve farkındalığı artırmada biyoloji dersleri kapsamında verilen eğitim önemli görülmektedir. Zira biyoloji eğitimi ise vücudumuzu tanıyıp sağlıklı yaşamının ve sağlığı bozan bağımlılık yapıcı maddelerin eğitiminin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bu nedenle, ergenler arasında kullanımı yaygınlaşan bu tür maddelerin zararları, bunlardan korunma yolları ve alınacak tedbirler konusunda bilgilendirmek farkındalık yaratılmasında liselerde verilen biyoloji dersleri önem teşkil etmektedir.

Diğer taraftan öğrencilerin/ergenlerin madde bağımlılığına yönelik yapılan araştırmalar incelendiğinde özellikle ülkemizde bu konuda bazı çalışmaların mevcut olduğu görülmektedir. Bu çalışmaların önemli bir kısmının, öğrencilerin madde kullanımına yönelik genel eğilimlerinin veya tutumlarının saptanması ve mevcut durumunun ortaya konulması şeklinde yapılmış olup betimsel nitelik taşıdığı görülmektedir (6, 12, 13, 14, 15, 16). Ancak, şu ana kadar ortaöğretim öğrencilerinin biyoloji derslerinde madde kullanımına yönelik çalışmaların yok denecek kadar sınırlı olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu yüzden fen derslerinde, özellikle madde bağımlılığı konusu ile yakından ilişkili biyoloji derslerinde öğrencilerin madde bağımlılığı farkındalıklarının ve bu konunun biyoloji konuları ile bağlantılı bilgilerinin ne düzeyde

olduğunu gösteren bir çalışmaya ihtiyaç vardır.

Amaç: Bu çalışmanın amacı gençler arasında yaygın bir şekilde kullanılan bağımlılık yapıcı maddeler hakkında orta öğretim öğrencilerinin bilgi ve farkındalık düzeylerini araştırmak ve aralarında bir ilişki olup olmadığına bakmaktır.

YÖNTEM

Araştırma Modeli ve Örneklem

Çalışma tarama modelinde yapılmış bir çalışmadır. Tarama modeli, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır (7).

Çalışmanın örneklemini, Erzincan ilindeki bir lisenin biyoloji dersi kapsamında 9-12. sınıf öğrencilerinden olmak üzere rastgele seçilmiş toplam 338 öğrenci oluşturmaktadır. Öğrencilerin sınıflara ve cinsiyetlerine göre dağılımı Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1: Öğrencilerin Sınıflara ve Cinsiyetlerine Göre Dağılımı				
	9. sınıf	10. sınıf	11. sınıf	12. sınıf
Kız	56	59	40	37
Erkek	44	41	41	20

Veri toplama Araçları

Veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen Madde Bağımlılığı Farkındalık Ölçeği (MBFÖ) ve Madde Bağımlılığı Bilgi Testi (MBBT) kullanılmıştır. Ölçeğin açıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri sonucunda 27 maddelik ve ilgili maddelerin toplam varyansın % 43.993’ ünü açıklayan dört alt faktörde toplandığı tespit edilmiştir. 5’li Likert tipi şeklinde hazırlanan ölçeğin alt faktörleri, “Yardım ve hukuki düzenlemeler”, “Madde kullanımının

belirtileri ve etkileri”, “Kişisel tutum ve görüşler” ve “Bağımlılığa neden olan faktörler” şeklinde adlandırılmıştır. Ölçeğin Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı 0.882 olarak hesaplanmıştır.

Araştırmacılar tarafından geliştirilen Madde Bağımlılığı Bilgi Testi (MBBT) ise 30 maddeden oluşup doğru, yanlış, bilmiyorum şeklinde kodlanmıştır. Test maddeleri çoğunlukla madde bağımlılığının biyolojik yapı/sistemlerde sebep olduğu durumları ölçecek şekilde hazırlanmıştır. MBBT’nin ortalama madde gücü 0.59, ayırt ediciliği ise yaklaşık olarak 0.53 civarındadır. Testin KR-20 güvenilirlik katsayısı ise 0.878 olarak hesaplanmıştır.

Veri Analizi

Verilerin analizinde, ölçek verileri için ortalama, bilgi testi için toplam puanlar ve aralarındaki ilişki için Pearson korelasyon değerleri hesaplanmıştır. Verileri analiz etmek için ise SPSS 16.00 programı kullanılmıştır.

Farkındalık ölçeğinin puan ortalamalarına ait aralıkların belirlenmesinde Altunoğlu ve Atav’ın çalışmasında belirtilen ölçütten yararlanılmıştır (18). Buna göre değerlendirmede kullanılan aralıklar şöyledir: 1.00-1.79 hiç katılmıyorum; 1.80-2.59 az katılıyorum; 2.60-3.39 orta derecede katılıyorum; 3.40-4.19 çok katılıyorum; 4.20-5.00 tamamen katılıyorum.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Çalışmada öğrencilerin ilk olarak madde bağımlılığı ile ilgili farkındalık puanları incelenmiştir (Tablo 2).

Tablo 2 incelendiğinde ölçeğin geneline ait puan ortalamasının ($X=4.14$) yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Yani ortaöğretim öğrencilerinin madde bağımlılığına karşı farkındalık düzeyleri istenilen düzeydedir. Türkiye’de farkındalıkla ilgili yapılan araştırma sayısı oldukça azdır. Farkındalık ve bağımlılık arasındaki kavramsal ilişki üstünde durulan birkaç çalışma haricinde farkındalık ve bağımlılık ilişkisi üstüne yapılan bir araştırmaya ise rastlanmamıştır (19).

Tablo 2: Madde Bağımlılığı Farkındalık Ölçeğine Ait Bulgular			
Maddeler		SS	\bar{X}
Yardım ve Hukuki Düzenlemeler			
1	Kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde satın alan, kabul eden veya bulunduran kişi, hapis cezası ile cezalandırılır.	4.23	1.04
2	Uyuşturucu veya uyarıcı maddeleri imal, ithal veya ihraç eden kişi, hapis veya para cezası ile cezalandırılır.	4.60	0.74
3	Uyuşturucu veya uyarıcı maddeleri satan satışı arz eden başkalarına veren sevk eden nakleden depolayan kabul eden bulunduran kişi hapis veya para cezası ile cezalandırılır.	4.57	0.77
4	Çevremizdeki bireyleri uyuşturucu maddeleri kullanmaması konusunda uyarmak gerekir.	4.75	0.62
5	YEŞİLAY'ın ne iş yaptığını biliyorum	4.16	0.98
6	Uyuşturucu madde kullanan bireylerin iyiliği için onlara yardım edebilecek kişilerle bağlantı kurulmalıdır.	4.58	0.77
7	Geçmiş yıllarla kıyaslandığında uyuşturucuya bağlı suçların günümüzde ciddi şekilde arttığı görülmektedir.	4.21	0.87
8	Uyuşturucu madde kullanımının ve satışının önlenmesi için cezalar artırılmalıdır.	4.55	0.88
9	AMATEM' in işlevini biliyorum.	2.38	1.40
Madde Kullanımının Belirtileri ve Etkileri			
10	Madde bağımlısı olan bireylerin okul başarısı düşer.	4.29	0.91
11	Çevremizdeki bireylerin uyuşturucu maddeleri kullanıp kullanmadığını anlayabiliriz.	3.68	0.95
12	Uyuşturucu maddeler ölümle bile sonuçlanabilecek bedensel zararlara yol açar.	4.67	0.58
13	Uyuşturucu madde kullanan insanlar kendini toplumdansoyutlar.	4.01	0.92
14	Uyuşturucu madde kullanımı. kişinin kan. saç ve idrar tetkikleri ile anlaşılabilir.	4.11	0.86
15	Uyuşturucu madde kullanımı. kişinin davranış değişiklikleri ile anlaşılabilir.	4.22	0.84
16	Uyuşturucu madde kullanan kişiler toplumdansoyutlanırlar.	3.36	1.17
17	Uyuşturucu maddeye bağımlı olan bireyler arkadaşlık ve özgüven problemlerini daha fazla yaşar.	4.08	1.08
Kişisel Tutum ve Görüşler			
18	Türkiye'de madde bağımlılığı sorunu abartılıyor.	4.24	1.06
19	Uyuşturucu maddeyi bir kez kullanmaktan bir şey olmaz.	4.52	1.00
20	Uyuşturucu maddeleri ara sıra kullanmakla bir şey olmaz.	4.61	0.95
21	Uyuşturucu maddelerin çoğu ot olduğundan bağımlılık da yapmaz.	4.60	0.98
22	Uyuşturucu madde kullanan insanlardan hoşlanmıyorum.	3.77	1.33
23	Uyuşturucu madde bağımlılığı oranı ülkemizde giderek artıyor.	4.08	1.00
Bağımlılığa Neden Olan Faktörler			
24	Çevresinde uyuşturucu madde bağımlısı olan bireylerin bağımlı olma ihtimali daha yüksektir.	4.13	0.99
25	Akran baskısı madde bağımlılığı nedenlerinde önemli bir rol oynar.	3.93	1.03
26	Dergiler, filmler ve TV yorumları madde bağımlılığına neden olmada önemli bir rol oynar.	3.27	1.25
27	Psikolojik sorunları olan kişiler madde bağımlısı olmaya daha yatkındır.	4.18	1.02
Genel Toplam		4.14	0.41

Çalışmada ayrıca, madde bağımlıları için tedavi merkezlerinin varlığının farkında olma durumlarını ölçen 9. maddede öğrencilerin AMATEM' in ne olduğunu biliyorum ifadesine 2.38 ortalama ile düşük bir değer vermişlerdir. Altıntaş ve arkadaşlarının yapmış olduğu çalışmada da buna benzer sonuçlar elde edilmiştir (14). Yapılan bir çalışmada öğrencilerin yüzde 63'ü, öğretmenlerin ise yüzde

58'i, uyuşturucu madde kullanımına karşı nasıl yardım yapılacağı konusunda bilgili olmadıklarını belirtmişlerdir (10). Bu durum öğrencilerin günlük yaşamlarında tedavi merkezlerinden ziyade uyuşturucu maddeler ve kullanan kişilere odaklanmış olmasından kaynaklanmaktadır. Çalışmada öğrencilerin madde bağımlılığı ile ilgili bilgi testi puanları ise Tablo 3'deki gibidir.

Tablo 3: Madde Bağımlılığı Bilgi Testine Ait Bulgular			
Bilgi Testi		f	%
1	Uyuşturucu maddelerin gelişmekte olan beyne verdiği zarar kısa süreli olup kalıcı değildir.	284	84.8
2	Kişi uyuşturucu madde kullanmaya devam ettikçe beyin fonksiyonları hızlanır ve konsantrasyon becerileri artar.	321	95
3	Uyuşturucu maddeler beynin böbreklere suyu emmesini sağlayan hormonu üretmesini engeller.	102	30.3
4	Uyuşturucu maddeler, kullanıcıyı susuz bırakır.	86	25.5
5	Uyuşturucu maddeler baş ve vücut ağrılarının sebebidir.	248	73.4
6	Uyuşturucu maddeler beyinciği etkileyerek vücut dengesinin bozulmasına sebep olur.	308	91.1
7	Uyuşturucu maddeler temporal lobu etkileyerek geçici süre hafıza kaybına sebep olur.	144	42.7
8	Uyuşturucu maddeler beynin kısa süreli bellekten uzun süreli belleğe bilgi aktarımını hızlandırır.	242	71.6
9	Uyuşturucu maddelerin ara sıra kullanılmasının vücuda zararı olmaz.	317	93.8
10	Sadece iradesi zayıf insanlar madde bağımlısı olur. iradesi güçlü olanlar bağımlı olmaz.	238	70.6
11	Bonzai maddesi bonzai denilen ağaçtan üretilir.	40	11.83
12	Uyuşturucu maddeler vücudun savunma mekanizmasını yok edip bağışıklık sistemini zayıflatır.	291	86.1
13	Uyuşturucu maddeler AIDS, frengi, verem, hepatit B, hepatit C, kanser, kangren gibi birçok tehlikeli hastalığa kapılma riskini artırır.	201	59.5
14	Eroin, kokain, tiner, esrar, bali, ecstasy gibi maddeler uyuşturucu maddelerdir.	322	95.3
15	Kahve, kola, nargile, çay, çikolata gibi maddeler uyuşturucu maddelerdir.	260	76.9
16	Bali gibi yapıstırıcıların kullanılması sağlık açısından zararlıdır.	275	81.4
17	Esrar doğal olduğu için zararlı değildir.	308	91.1
18	Bütün uyuşturucu maddelerin en büyük zararı ve tahribatı beyin ve merkezi sinir sistemi üzerinedir.	264	78.1
19	Uyuşturucu maddeler sindirim sisteminde bulantı, kusma, karın ağrıları, kabızlık, ishal, mide ve bağırsak spazmları, kanama ve yaraları, gastrit, ülser vs. yapar.	217	64.2
20	Uyuşturucu maddeler karaciğerde yetersizlik, yağlanma ve siroza sebep olur.	140	41.4
21	Uyuşturucu maddeler böbreklerde büyük tahribat, kan ve idrar çoğalması ve ağır böbrek hastalıklarına sebep olur.	158	46.7
22	Uyuşturucu maddeler gözlerde şaşılık, gece körlüğü, göz adale felcine sebep olur.	119	35.3
23	Uyuşturucu maddeler solunum sisteminde nefes darlığı, öksürük, boğulma hissi, kalp sıkışmaları ve ölümlere sebep olur.	261	77.2
24	Uyuşturucu maddeler kansızlık, kan zehirlenmeleri, kan hücrelerinde şekil ve miktar değişiklikleri ve pıhtılaşmaya sebep olur.	165	48.8
25	Beynin içinde uyuşturucu maddelerden etkilenen zevk alma merkezi bağımlılık oluşmasını sağlar.	265	78.6
26	Bonzai uyuşturucu bir maddedir.	312	92.6
27	Uyuşturucu bağımlılarında görülen ilk rahatsızlıklar zihinsel aktivite bozukluğu, erken bunama, şuur kaybı, uykusuzluk, felçler, sayıklama, halüsinasyon, zekâ ve hafıza kayıplarıdır.	228	67.5
28	Uyuşturucu maddeler uzun süreli kullanıldığında, kişilik bozukluğu, şizofreni ve depresyona benzer davranışlar görülür	273	80.8
29	Yüksek dozlarda uyuşturucu madde alındığı zaman bilinç kaybı, koma, ölüm gibi durumlar ortaya çıkabilir.	313	92.6
30	Uyuşturucu madde kullanan kişi kan, saç ve idrar tetkikleri ile anlaşılabilir	216	63.9

Tablo 3 incelendiğinde ölçekteki ifadelerle verilen cevapların doğruluk oranları çeşitlilik göstermektedir. Öğrencilerin %50 ve altında doğru cevap verdikleri maddelere bakıldığı zaman bu maddelerin 8 adet olduğu ve bunların büyük bir kısmının biyoloji dersinde öğretilebilecek uyuşturucu maddelerin insan vücudu ve organ sistemlerine zararlı etkileri ile ilgili olduğu ortaya çıkmıştır. Söz konusu maddeler şu şekildedir: uyuşturucu maddelerin böbreklere etkisi (madde 3, 4 ve 21), beyin yapı ve fonksiyonlarına etkisi (madde 7 ve 18), sindirim sistemine etkisi (madde 19), karaciğer üzerine etkisi (madde 20). Bu maddeler biyoloji dersinde ele alınan biyolojik sistemler ve bu sistemlerin sağlığı konularıyla ilişkili olmakla birlikte, lise müfredatında bu konularla uyuşturucu maddeler arasındaki ilişkiye değinilmediğinden öğrenciler tarafından çoğunlukla bilmiyorum yanıtı verilmiş olabilir. Sistemlerin ele alındığı 12. sınıf MEB biyoloji ders kitapları incelendiğinde sinir sistemi, dolaşım sistemi ve üreme sistemi bölümlerinde uyuşturucu madde ile ilgili birer tane araştırma sorusu ve sinir sistemi konusunda ise bir “Alkol, Sigara ve Uyuşturucu Maddelerin Sinir Sistemine Etkileri” başlıklı genel bilgi veren bir okuma parçası yer almaktadır. Öğrencilerin bilgi testinden düşük skora sahip olmalarının ir sebebinin okullarda verilen eğitim-öğretimin kalitesi olabileceği düşünülebilir. Altıntaş ve arkadaşları yapmış oldukları çalışmalarında öğrencilerin madde bağımlılığı konusundaki bilgilerinin yetersiz olduğu ve bu bilgilerin çok azının okullardan öğrenildiği görülmüştür (14).

Bu durum madde kullanımının özellikle biyolojik sistemler üzerindeki etkileri konusunda öğrencilerin bilgi düzeylerinin oldukça düşük olduğunu göstermektedir. Bunun yanında öğrencilerin %70 ve üzerinde doğru cevap verdikleri 18 maddeye bakıldığı zaman “uyuşturucu maddelerin ara sıra kullanımının da zararlı olabileceği” (9. madde), “AIDS den kansere kadar çeşitli hastalıklara sebep olabileceği” (13. madde), “hangimaddelerin uyuşturucu madde olabileceği” (15., 16. ve 26. maddeler), “bu maddelerin kullanımının oluşturacağı genel zararlar” (2., 6.,

25. ve 28. maddeler) ile ilgili herkesin bilebileceği tipte sorulardır. Bunlar günlük yaşamda sıklıkla rastlanılan bilgilerdir. Sosyal paylaşım sitelerinde, internetde, basılı ve görsel medyada sıklıkla haberi yapılan uyuşturucu maddelerin özellikle bonzai kullanımını sonucunda oluşan durumların öğrenciler tarafından gözlenmesinden ve izlenmesinden dolayı bu konularla ilgili maddelerde bilgi düzeyleri yüksek çıkmıştır. Bu maddeler; “uyuşturucu madde kullanımının teşhis yöntemleri” (madde 30), “yüksek dozda uyuşturucu alım sonucu meydana gelen ölüm ve zehirlenmeler” (madde 23, 24 ve 29), “ uyuşturucu madde kullanımı sonrası bireyde dışardan gözlenen fiziksel değişimler” (madde 5, 22 ve 27) şeklinde sıralanabilir. Bu maddeler hakkında öğrencilerin bilgi sahibi olmalarında özellikle son dönemde Türkiye’de ünlülerle ilgili çıkan uyuşturucu haberlerinin etkili olabileceği düşünülmektedir. Altıntaş ve arkadaşları yapmış oldukları çalışmalarında madde bağımlılığı ile ilgili kavramları medyadan duyduklarını ortaya çıkarmıştır (14).

Öğrencilerin madde bağımlılığı farkındalık ve bilgi düzeyleri arasında ilişkinin durumuna bakılmak istendiğinde Tablo 4 bu konuda bize sayısal bir takım veriler vermektedir.

		Farkındalık	Bilgi
Farkındalık	Pearson Korelasyon	1	.454(**)
	p	.	.000
Bilgi	Pearson Korelasyon	.454(**)	1
	p	.000	.

** Korelasyon 0.01 düzeyinde önemlidir.

Tablo 4 incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı düzeyde öğrencilerin farkındalıkları ve bilgi düzeyleri arasında bir korelasyon olduğu görülmektedir. Korelasyon pozitifdir yani bilgi düzeyi arttıkça farkındalık artacaktır. Bilgi düzeyi arttıkça kişiler uyuşturucu/uyarıcı madde bağımlılığının, kullanımının yaşamlarında yarattığı olumsuz sonuçlar arasında bağlantı kurabilmekte ve değişim

yönünde harekete geçebilmektedir (20). Bu durum farkındalığın göstergesidir. Farkındalık bilinci artırır ve bilinçle de algı artar. Farkındalık arttıkça anlayış artacak ve hayattaki sıradan gibi görülen aslında hiç de sıradan olmayan olaylar daha iyi algılanacaktır (21). Klautke ve Kohler'in aşağıda belirtilen pedagojik anlayışına göre; bilgi farkındalığı oluşturmaktadır (22):

Yaşantı (deneyim) → Bilme → Anlama/
Bilinç/Farkındalık → Davranış ve Değer yargıları

Ancak korelasyon katsayısının 0.454 değeri bu ilişkinin zayıf olduğunu göstermektedir (23). Zayıf olması bilgi testinde biyolojik sistem ve yapılarla ilgili daha spesifik soruların sorulmasından kaynaklanmış olabileceği düşünülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmanın amacı gençler arasında yaygın bir şekilde kullanılan bağımlılık yapıcı maddeler hakkında orta öğretim öğrencilerinin bilgi ve farkındalık düzeylerini araştırmak ve aralarında bir ilişki olup olmadığına bakmaktır. Sonuç olarak ortaöğretim öğrencilerinin madde bağımlılığı farkındalık düzeylerinin yüksek, bilgi düzeylerinin ise yüzdelere bakıldığında orta düzeylerde olduğu bulunmuştur. Farkındalık düzeylerinin yüksek olmasının sebebinin bu konunun medyada çok sık yer almasından, bilgi düzeylerinin orta düzeyde çıkmasının sebebinin ise bilgi testinde sorulan soruların madde bağımlılığının biyolojik sistemler ve yapıların işleyişlerine yönelik etkileri ile ilgili olduğundan ve biyoloji derslerinde bu ilişkiye yer verilmediğinden olabileceği düşünülebilir.

Öğrencilerin madde bağımlılığı farkındalık ve bilgi düzeyleri arasında ilişkiye bakıldığında ise pozitif bir ilişkiden bahsedilebilir ancak bilgi testinden yüksek puan elde edilememesi bu ilişkinin değerini düşürmektedir.

Bu çalışmanın sonuçlarına göre şunlar önerilebilir:

Öğrencilerin madde bağımlılığı konusunda bilgilendirilmesine yardımcı olabilecek ders kitabı, kaynak kitap ve öğretim materyalleri hazırlanmalı, en azından biyoloji müfredatında bu konuya daha fazla yer verilmelidir. Biyoloji derslerinde sistemlerin sağlığı konularında uyuşturucu maddelerin

sistem ve organlara etkisine değinilmelidir.

Okullarımızda madde kullanımının engellenmesine yönelik bilgilendirme çalışmalarında öğretmenlerin rolü büyüktür. Dolayısıyla geleceğin öğretmeni olacak öğretmen adaylarının öğretmen hazırlık programlarında ve öğretmenler için hizmet öncesi ve hizmet içi seminerlerinde madde kullanımı hakkında eğitimlerin olması gerekmektedir. Öğrenciler için de okullarda öğrencilerin net anlayabilecekleri, kapsamlı, eğitici dersler ve seminerler düzenlenmelidir. Ayrıca, okul rehberlik birimlerinin öğrencilerin madde bağımlılığı konusundaki bilgi düzeylerini artıracak aktiviteler önerilebilir.

Medyanın madde bağımlılığı ile ilgili bilgilerin en fazla edinildiği kaynaklardan biri olduğu düşünüldüğünde, medya kuruluşlarında yapılan yayınların özendirici, merak uyandırıcı, gençler üzerinde olumsuz etki bırakıcı olmaktan uzak uzmanlar tarafından hazırlanmış, eğitici ve öğretici programlar ve yayınlara yer verilmesi önerilebilir.

Madde bağımlılığı ile ilgili durum tespit çalışmalarının yanında öğrencilerin bu konuda iyileştirmelerine yönelik çalışmaların yapılması tavsiye edilebilir. Çünkü bu konuda Türkiye'de yapılan araştırma sayısı yok denecek kadar azdır.

Çalışmanın Kısıtlılıkları

Bu çalışmanın bazı kısıtlılıkları vardır. Bunlardan biri çalışmanın sadece ortaöğretim düzeyindeki öğrenciler ile yürütülmesi olup farklı öğretim kademelerinde de yürütülebilir. Bunun yanında çalışmada madde bağımlılığı konusunda etkili olan diğer değişkenlerin etkisi de incelenebilir. Bu çalışma aynı zamanda erzincan il merkezindeki bir lisede yürütülmüştür. Türkiye'nin farklı bölgelerindeki okullarda da benzer çalışmalar yürütülebilir.

KAYNAKLAR

- 1- Beyazyürek M, Şatır TT. Madde kullanım bozuklukları. *Psikiyatri Dünyası* 2000; 4: 50-56.
- 2- Köknel Ö. Bağımlılık: Alkol ve madde bağımlılığı. İstanbul: Altın Kitaplar, 1998.

- 3- Karaman MK, Kurtoğlu, M. Öğretmen adaylarının internet bağımlılığı hakkındaki görüşleri. XI. Akademik Bilişim Konferansı, 2009: 641-650.
- 4- Ceyhun B, Oğuztürk Ö, Ceyhun AG. Madde kullanma eğilimi ölçeğinin geçerlik ve güvenilirliği. Klinik Psikiyatri 2001; 4: 87-93.
- 5- Artuç S, Doğan, KH, Demirci Ş. New trend in narcotic drugs synthetic cannabinoids. The Bulletin of Legal Medicine 2014; 19: 198-205.
- 6- Yüncü Z, Aydın C, Coşkunol H, ve ark. Çocuk ve ergenlere yönelik bir bağımlılık merkezine iki yıl süresince başvuran olguların sosyodemografik değerlendirilmesi. Journal of Dependence 2006; 7: 31-37.
- 7- TBMM. Uyuşturucu başta olmak üzere madde bağımlılığı ve kaçakçılığı sorunlarının araştırılarak alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla kurulan meclis araştırma komisyonu raporu, 2008;323: 7-13.
- 8- Evcin U. Lise gençlerinin vakit geçirdiği ortamların madde kullanımı davranışı üzerindeki etkileri: Bayrampaşa örnekleme. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, 2011.
- 9- Ünlü A, Evcin U. 2008 ve 2010 yılların arasında Bağcılar ilçesinde gençler arasında madde kullanım yaygınlığı, risk ve koruma faktörlerinin değerlendirmesi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 2014; 14: 127-140.
- 10- Sarp N. Öğretmen ve öğrencilerin uyuşturucu kullanımı konusundaki görüşleri (Ankara örneği). Kriz Dergisi 1996; 4: 135-140.
- 11- Gümüş İ, Kurt M, Günay-Ermurat D, Fayetorbay E. Lise öğrencilerinin madde bağımlılığı konusunda bilgi, tutum ve davranış düzeylerinin belirlenmesi (Erzurum örneği). Ekev Akademi Dergisi 2011; 15: 321-334.
- 12- Çoban M. The rise of synthetic marijuana in Turkey: The bonzai phenomenon of the 2010s. Addicta: The Turkish Journal on Addictions 2014; 1: 41-62.
- 13- Kaya Ş, Kaya FB, Zeytin, AT, Tokkan İ. Nedeni bilinmeyen bilinç durum değişikliği: Başrolde bonzai (JWH-018)!. Causapedia Hakemli Olgu Dergisi 2014; 3: 1-3.
- 14- Altıntaş H, Temel F, Benli E, ve ark. Tıp fakültesi birinci sınıf öğrencilerinin madde bağımlılığı ile ilgili bilgi, görüş ve tutumları. Journal of Dependence 2004; 5: 107-114.
- 15- Ögel K, Çorapçıoğlu A, Tot Ş, et al. Türkiye’de ortaöğretim gençliği arasında ecstasy kullanımı. Bağımlılık Dergisi 2003; 4: 67-71.
- 16- Kırımoğlu, H, Ekenci G. Beden eğitimi ve rehber öğretmenleri ile okul yöneticilerinin öğrencilerin madde kullanımı ve bağımlılığını önlemeye yönelik bilgi görüş ve önerileri (Ankara ili ilköğretim okulları II. kademe örneği). Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi 2008; 2: 48-61.
- 17- Karasar N. Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar, ilkeler, teknikler. 2. Baskı, Ankara: Hacettepe Taş Kitapçılık, 1984.
- 18- Altunoğlu BD, Atav E. Daha etkili bir biyoloji öğretimi için öğretmen beklentileri. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 2005; 28: 19-28.
- 19- Ögel K, Sarp N, Gürol DT, Ermağan E. Bağımlı olan ve olmayan bireylerde farkındalık (mindfulness) ve farkındalığı etkileyen etkenlerin incelenmesi. Anatolian Journal of Psychiatry/ Anadolu Psikiyatri Dergisi 2014; 15: 282-288.
- 20- BATEM. 2016; <http://www.batem.info.tr/>
- 21- Çetin İ. Ne kadar farkındayım ne kadar farkımdasın. Psikoloji, Ruh sağlığı ve hastalıkları makaleleri kütüphanesi, 2014. http://www.tavsiyeeidiyorum.com/makale_12277.htm
- 22- Klautke S, Köhler K. Umwelterziehung - ein didaktisches konzept. Unterricht Biologie (UB) 1991; 164: 48-51.
- 23- Kalaycı Ş. SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri. Ankara: Asil yayın dağıtım, 2000.